

УДК 37.037

**АНТИЧНІ УЯВЛЕННЯ ПРО КАЛОКАГАТІЮ ЯК ЗМІСТОВА
ОСНОВА СУЧАСНОГО РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ
ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ****Н.В. Фунтікова**

Розглядаються уявлення античних мислителів про калокагатію, особливості різних видів калокагатії. Стверджується думка про те, що античний ідеал калокагатії є змістовою основою сучасних уявлень про комплекс якостей інтелігентної людини.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Інтелігентність, незважаючи на достатньо довгий період існування й усвідомлення цієї категорії, не є чітко визначеною й однозначно трактованою якістю особистості. Причому неоднозначність розуміння інтелігентності властива як суспільній свідомості, так і науці. Достатньо поширеним і в суспільній свідомості, і в науковій традиції є розуміння інтелігентності як специфічного феномену російської або слов'янської культури. Справедливим буде зазначити, що саме такий – національний за сутністю – підхід до розуміння сутності і джерел інтелігентності сьогодні превалює в науковій і суспільній думці.

Але розуміння інтелігентності як національно маркованої якості веде до надання пріоритету саме національним культурним, соціокультурним, соціальним, історичним, навіть політичним компонентам змісту цього поняття та чинникам розвитку інтелігенції, яка традиційно розглядається як носій інтелігентності, і водночас значно обмежує можливості виявлення сутнісних ознак цього поняття.

Розгляд інтелігентності незалежно від національної приналежності носіїв цієї якості дає можливість більш глибокого визначення змісту цього поняття і пошуку загальнолюдських культурних орієнтирів, у контексті яких інтелігентність може бути осмислена як якісна характеристика людини, як духовний стрижень особистості.

Ще на початку ХХ століття П. Мілюков зазначав, що «... інтелігенція зовсім не є явищем специфічно російським. І в інших країнах інтелігенція, як окрема суспільна група, виникала, як тільки зростання культури або ускладнення суспільних завдань разом із удосконаленням державно-суспільного механізму і демократизацією управління створювали потребу в спеціалізації й професійному групуванні інтелігентської праці» [14, с. 297].

Саме в контексті загальнолюдської культури інтелігентність розглядається в працях К. Акопяна, Т. Блаватської, В. Веселова, В. Возилова, А. Квакіна, Л. Келеман, Д. Лихачова, В. Меметова, М. Петрова, Г. Смирнова та інших дослідників, які обґрунтовано стверджують, що інтелігенти як суспільна група існували не тільки в російській культурі, що в усі історичні періоди, починаючи з найдавніших, розвиток людського суспільства був неможливий без існування в ньому людей, які накопичували, поширювали й виробляли знання, відчували вектори суспільного розвитку, аналізували й прогнозували його. Причому В. Возилов зазначає, що чим більше поглиблюються наукові уявлення про сутність інтелігентності й інтелігенції, тим до більш історично ранніх часів дослідники відносять появу інтелігентів [4, с. 7-8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Пошуки історичних джерел інтелігенції є серйозною й недостатньо вивченою науковою проблемою. У науковій літературі наявні різні точки зору щодо часу й причин виникнення інтелігенції в країнах Європи. Як свідчить В. Возилов, появу інтелігентного прошарку дослідники відносять до середини ХІХ століття (П. Лафарг «Соціалізм і інтелігенція», СПб, 1906), до періоду Відродження (О. Дживелегов «Нариси італійського Відродження», М., 1929; М. Петров «Італійська інтелігенція і епоху Ренесансу»,

Л., 1982; В. Рутенбург «Титани Відродження», СПб., 1991), до XVII століття (С. Мельгунов, М. Сидоров «Масонство в його минулому й сьогоденні», М., 1914-1915) [4, с. 7-8].

Історико-культурологічні дослідження (хоча і нечисленні) підтверджують існування «античної інтелігенції» в Римській імперії [6, с. 275; 10, с. 32-33], а також «давньої інтелігенції» в країнах Сходу.

Поява на Русі людей, яких ми сьогодні могли б назвати інтелігенцією, як вважає В. Меметов, відноситься до часу виникнення писемності й християнізації, оскільки саме в цей період із Візантії прийшли носії грецької культури й віри – вчителі, лікарі, священники, поступово змінюючи масштаб мислення освічених людей [13, с. 5-24].

Однак відносна нечисленність, «штучність» освічених людей тих часів, які займалися «духовним виробництвом», управлінською, адміністративною діяльністю, дала підстави дослідникам говорити про появу ранніх історичних форм інтелігенції – «ранньої інтелігенції», «передінтелігенції», «протоінтелігенції», що є свідченням визнання, у першу чергу, факту закономірного виникнення в суспільстві специфічного типу особистості, не тільки освіченої, а й здатної аналізувати й розуміти процеси, що відбуваються в житті суспільства, та співвідносити їх з моральними цінностями.

Унаслідок прийняття переконливо доведеного названими вище дослідниками факту «загальноісторичності», «всезагальності» [4, с. 7] інтелігентності, закономірності появи інтелігентних людей в суспільстві і інтелігенції як суспільної групи поступово формується розуміння наднаціонального характеру основних складових інтелігентності. Такий підхід дає підстави вважати інтелігентність універсальним явищем в історії людства і, відповідно, будувати історичну ретроспективу аналізу змістових доміант і філософських ідей, що стали основою сьогоденного розуміння інтелігентності, починаючи з давніх часів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Визначення сутності поняття «інтелігентність» великою мірою залежить від хронологічних меж, у яких воно розглядається,

оскільки розширення часового простору існування інтелігентних людей в суспільстві неминуче веде до розширення змістового поля цього поняття. У різні історичні періоди соціокультурні особливості інтелігентних людей відрізнялися, інколи навіть значно, як зазначає В. Веселов, пропонуючи порівняти, наприклад, ченця-літописця і сучасного вченого-історика, поета часів О. С. Пушкіна і сучасного поета-модерніста [3, с. 6].

Водночас, результати наукових досліджень свідчать про те, що в усі історичні періоди основні ознаки інтелігентної особистості були спільними, формуючи специфічну «несучу конструкцію» [3, с. 6], змістовий каркас інтелігентності, стабільні й обов'язкові сутнісні риси, властиві інтелігенції всіх часів [2, с. 12].

Наявність такої «несучої конструкції» дає можливість простежити становлення сутності інтелігентності як особистісної якості незалежно від тих різноманітних лексичних засобів, що використовувалися для її позначення. Сама ідея інтелігентності в культурі людства виявлялася різноманітно й різномасштабно, тому нашим завданням є визначити ті філософські ідеї, що зумовили основні змістові домінанти сучасного розуміння інтелігентності.

Ми поділяємо точку зору Л. Келеман, яка вважає, що відлік розуміння ідеї інтелігентності можна вести від античного розуміння калокагатії як єдності істини, добра і краси [7, с. 32].

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Тому метою нашої статі є визначення особливостей античного розуміння сутності калокагатії як змістової основи поняття «інтелігентність».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Поняття «калокагатія», зміст якого пов'язується з гармонією духовної й тілесної досконалості, ідеальний зразок людини, у більшості джерел трактується як похідне від грецьких слів *kaloskaihagatos*, *caloi te sagathoi* і перекладається як красивий і гарний; прекрасний і добрий, хоча О. Лосєв зазначає, що такого роду переклади є дуже умовними і дають дуже віддалене уявлення про сутність цього поняття [11, с. 493-494], і пояснює зміст цього поняття таким чином: «Це складне етично-естетичне поняття – свого роду кентавр. І так же як уявлення про коня-людину могло

існувати в часи міфологічної давнини, точно так же і поняття «прекрасно-доброго» могло мати значення тільки для епохи, у яку етична й естетична свідомість була, за сутністю, синкретичною, єдиною» [12, с. 100].

Уявлення про калокагатію мають давню історію. За свідченням О. Лосева, найдавніші спогади про калокагатію належать до періоду «семи мудреців» та піфагорейства. Вони зафіксовані у висловах Солона Деметрія Фалерійського, Біанта, Ямвліха, причому калокагатія в них розуміється як внутрішня краса людини, її добродійність [12, с. 101-102].

У класичний період сформувалися чотири основних підходи до розуміння калокагатії в період її класичної історії: соціально-історичний, політичний, інтелігентсько-софістичний та філософський [11, кн. 2, с. 495-496].

Соціально-історична калокагатія пов'язана з уявленнями про ідеальну людину, властивими певним соціальним групам у певних історико-культурних обставинах. У її межах О. Лосев виділяє три типи калокагатії: старовинно-аристократичну, суспільно-демонстративну та міщанську (або рабовласницько-міщанську) [11, кн. 2, с. 496].

Коріння уявлень про старовинно-аристократичну калокагатію О. Лосев вбачає у творах Геродота, який надавав слову «людина» специфічного значення як представника старовинного аристократичного роду, благородного образу сословної величі [11, кн. 2, с. 497]. У «Діалогах» Платона також зустрічається розуміння калокагатії як приналежності до старовинного аристократичного роду, багатого та з героїчною історією, гідне продовження традицій такого роду («Протагор», 315d,e – 316a,b; «Теетет», 142b-d) [15, с. 276, 607]. Аристофан називає представниками калокагатії найкращих із громадян («Вершники», 223) [1, т. 1, с. 87], благородних, справедливих, розумних, художньо вихованих представників старовинних родів, порівнює їх зі справжніми старовинними, повноцінними монетами («Жаби», 718 – 735) [1, т. 2, с. 290-291].

Суспільно-демонстративну калокагатію, пов'язану із зовнішньою стороною суспільного життя, О. Лосев вважає найбільш чистим і виразним типом класичної калокагатії [11, кн. 2,

с. 497], оскільки саме вона найяскравіше виражає античний ідеал людини, у якій гармонійно поєднуються здоров'я, фізична сила, активність, піднесеність і сила духу, благородство, мудрість, красномовство, життєва удача, щастя, матеріальне благополуччя, уміння спокійно, гідно володіти матеріальними цінностями й насолоджуватись життям. Як зазначає О. Лосєв, найкращими зразками античної калокагатії в її класичному розумінні стали «олімпійські ігри та їх оспівування у Піндара», хоча Піндар і не вживає термін «калокагатія» [11, кн. 2, с. 499-500].

Міщанством О. Лосєв називає певний тип соціального й духовного життя людини, який базується на ідеї й діяльності раціонального підприємництва й обмежений вузькими інтересами [11, кн. 2, с. 502, 504]. Достатньо цілісні уявлення про сутність рабовласницько-міщанської калокагатії представлені у творі Ксенофонта («Економіка» (д-грецьк. Οἰκονομικός видавалося в різних перекладах під назвами «Економіка», «Домострой»)) [8], де зображений тогочасний ідеальний зразок *calos sagathos* – прекрасної й гарної людини.

Зовнішня краса, як свідчить текст, не є обов'язковою рисою міщанської калокагатії, оскільки «... у деяких вродливих на вигляд чоловіків душа дуже погана» [8, VI 12-17], а «... цінність людини ... збільшується не від краси, а від її внутрішніх добродетей» [8, VI 42-43]. Сутність її пов'язана, насамперед, з діяльністю людини, її відношенням до себе, до інших людей, до речей, з умінням облаштувати власне життя гідним чином.

Міщанська калокагатія передбачає високу моральність особистості інтересами [11, кн. 2, с. 507-508], але моральність специфічну, оскільки центром її є помірність, обережність, урівноваженість, діловитість, любов до праці, прагнення до порядку, корисного знання, раціональності, відмова від душевних поривів, інтуїтивних, нерациональних дій, уміння розуміти мотиви поведінки й почуття інших людей. Значущою для міщанської калокагатії є репутація людини, повага до неї з боку інших людей, уміння успішно вести справи таким чином, щоб вони давали прибуток – як матеріальний, так і соціальний, та підстави для задоволення собою. В уявленнях про калокагатію міщанського типу

немає місця суму від розуміння ефемерності існування людини, відчуттю трагедійності долі людства й окремої людини.

Отже, центром духовного життя калокагатійної людини є планомірна, раціональна, прибуткова в усіх смислах розбудова власного життя й життя власної родини, їх благоустрій.

При всій різниці уявлень про досконалість у старовинно-аристократичній, суспільно-демонстративній і міщанській калокагатії в них наявна і схожість, що полягає в пріоритеті спокійного, гідного відношення особистості до себе, своїх особливостей, свого матеріального й соціального статусу як до того, що існує одвіку і що необхідно підтримувати й примножувати.

Другий тип калокагатії – політичний – пов'язується, в першу чергу, з участю людини в суспільному житті, її відношенням до держави, суспільного устрою, громадянською активністю.

Терміном *calois sagathois* давньогрецькі мислителі Ксенофонт, Аристотель називають «добрих громадян» [9, с. 63-64; 64; 65; 69], «найпочесніших громадян» [9, с. 72], тобто «прекрасні й добрі люди» – це громадяни, життя яких, принаймні його суспільні прояви, схвалюється суспільством, приймається як норма, як взірець для наслідування. Ксенофонт, вкладаючи свою політичну позицію в уста Ферамена, пояснює, що «добрі громадяни» – це ті люди, які в суспільному житті займають позицію, що відрізняється від позиції демократів, які «... за драхму готові продати державу», та тиранів-олігархів, які прагнуть необмеженої та неконтрольованої влади в державі [9, с. 71]. Тобто, як зазначає О. Лосев, *calois sagathois* – «прекрасні й добрі люди» – це «...помірні «ліберали», прибічники «золотої середини»» [11, кн. 2, с. 523].

Очевидно, що сутність античної політичної калокагатії полягає в громадянській помірності, поміркованості, яка поєднує в собі найкраще від демократичної й аристократично-олігархічної позицій.

Послідовно продовжуючи своє етичне вчення про добродійність як середину між двома крайностями, зміст такого поєднання розкриває Аристотель, пропагуючи власну, серединну за сутністю, форму політичного устрою – політію як «... з'єднання олігархії й демократії». Висока моральність, вихованість, шляхетне походження, багатство, прагнення свободи й дотримання інтересів

усіх громадян держави – це той комплекс рис особистості, наявність якого, з точки зору Аристотеля, дає їй право називатися калокагатійною людиною.

У класичний період існувало ще одне розуміння калокагатії – інтелігентські-софістичне [11, кн. 2, с. 527-529]. За свідченням О. Лосева, зразком калокагатійної людини були представники грецької інтелігенції V-IV століть, у першу чергу, софісти [11, кн. 2, с. 527-528]. Причому вони свідомо позиціонували себе як «прекрасні і добрі», тобто представники калокагатії, про що свідчать фрагменти діалогів Платона «Лахет», «Протагор», а також «Хмар» і «Жаб» Аристофана [15 Лахет 186с; 15, Протагор 328; 1, т. 1, с. 159, 316].

Сутність інтелігентські-софістичної калокагатії пов'язувалася не тільки з приналежністю до інтелігенції як суспільного прошарку, а, насамперед, з духовним світом людини, духовними витоками її вчинків: моральністю, вихованістю, культурністю, благородством, глибокою освіченістю, систематичними науковими заняттями. *Caloi sagathoi* у платонівських діалогах «Алківіад перший», «Феаг» – це визнані в суспільстві люди, які вміють правильно мислити, чітко будувати свою думку й мовлення, послідовно втримувати лінію міркування, а також можуть навчити цього інших [15, Алківіад перший I 124e-125a; Феаг 127a].

Певною мірою специфічне розуміння сутності калокагатії належить грецькому оратору Ісократу, який вважає що калокагатійною – працелюбною, добродійною, благочестивою, чесною, скромною, стриманою – людиною не народжується, як вважали представники соціально-історичної калокагатії, а може і має стати в процесі виховання й самовиховання. Ісократ особливо наголошує на тому, що ні зовнішня краса, ані багатство не є ознаками калокагатія, або засобами її досягнення. Лише наслідування гідних прикладів та постійна напружена духовна праця над собою визнаються ним як шлях до калокагатії, яка стає у Ісократу синонімом моральності.

Філософські уявлення про калокагатію також передбачають високу моральність людини, але давньогрецькі філософи відходять від пошуку джерел калокагатійності тільки у внутрішньому світі

людини або в її зовнішній гармонійності і прагнуть визначити її справжню сутність. Продовжуючи традицію розуміння калокагатії як гармонії, Ксенофонт, Сократ, Платон і Аристотель намагаються розчленувати цю ідеальну гармонію на дві нерозривні протилежності – внутрішній, духовний зміст і зовнішню, конкретно втілену форму, з'ясувати їх функції в утворенні гармонії.

Як стверджує О. Лосев, калокагатія як філософська категорія вперше починає оформлюватися у Ксенофонта, погляди якого у творах «Спогади» й «Пир» не можна відмежовувати від поглядів Сократа, тому і вчення про калокагатію можна вважати вченням Ксенофонта-Сократа [11, кн. 2, с. 537].

Ксенофонт говорить про калокагатію як про щось наявне, зримо, зрозуміле, що переконує людей і закликає їх до наслідування вже тим, що існує, навіть персоніфіковане, оскільки взірцем калокагатії для нього є Сократ – «... взірець високоморальної людини» [8, II 2, 18; I, 2, 1].

Калокагатія є квінтесенцією внутрішньої сутності людини, вона виявляється в її добродійностях (справедливості, мужності, стриманості), у поведінці, вчинках людини, у її чесному й відповідальному відношенні до справи і веде її до визнання в суспільстві: «... справжня добродійність ... своїми діями набуває собі все більшого блиску слави!» [8, VIII 43].

О. Лосев виділяє ще дві сутнісні риси калокагатії: по-перше, те, що калокагатія, хоча і розглядається у Ксенофонта на прикладах чоловіків, але може бути властива й жінкам, і по-друге, вона не є чимось тільки серйозним і суворим, а виявляється в поведінці людини в усіх життєвих ситуаціях, у її різних життєвих проявах – як серйозних, так і веселих, радісних [11, кн. 2, с. 536-537].

Калокагатія у філософському вченні Ксенофонта-Сократа ще не осмислюється як струнка логічна система, але в ньому чітко виявляється її сутність як здійсненого в житті знання, мудрості, що і робить калокагатію такою зрозумілою й привабливою для особистості метою її саморозвитку, самовдосконалення.

Складність розуміння природи калокагатії обумовлена її внутрішньою діалектикою, яка полягає в двоїстій природі. Калокагатія, що розуміється як добродійність, для давньогрецьких

мислителів є, з одного боку, стихійним, природним проявом життєвої сили людини – її фізичного, психічного і соціального здоров'я [11, кн. 2, с. 538-539]. З іншого боку, поєднання в людині найкращих фізичних, психічних, поведінкових рис сприймалося як приклад для наслідування, мета виховання й самовиховання, а отже, як ідеал людини, якого слід прагнути.

Про врівноваженість у людині фізичного й духовного здоров'я й розвитку пише Ксенофонт у «Спогадах» [8, I 2, 4; III, 12]. Але в найзагальнішому вигляді сутність калокагатії розкрита Платоном у діалозі «Тимей», де він пише, що основою калокагатії є взаємна співрозмірність душі й тіла [15, Тимей 87c-d, 88b-c]. Розуміючи душу як одвічний саморух, який гармонійно виявляється в симетрії тіла, співрозмірності його рухів, Платон формулює своє філософське вчення про калокагатію як природну налаштованість людини на щастя, справедливість, розумність, мудрість. Саме від нього йде філософська традиція розуміння калокагатії як гармонії душі й тіла, їх взаємопроникнення і злиття.

Як цілісна, нероздільна й самостійна сукупність певних рис, а не просто окрема добродетель, калокагатія розглядається Аристотелем, який, поєднуючи в калокагатії «добре» й «прекрасне», у той же час розуміє «добре» як зовнішні блага – багатство, славу, визнання, владу, а «прекрасне» як внутрішні, духовні риси людини, власне добродетелі – мужність, чесність, хоробрість, справедливість. Причому для Аристотеля принциповим є нерозривна єдність у калокагатії доброго й прекрасного, їх злиття, а отже, зовнішні прояви благополуччя мисляться ним як невідривні від високої моральності калокагатійної людини. Таке розуміння калокагатії представлено у «Великій етиці» Аристотеля.

Спроби осмислити зміст блага й краси як двох складників калокагатії, розмежувати їх ролі Аристотель робить у «Евдемовій етиці», з'ясовуючи, що благо – це щось, гідне вибору людини, яка прагне гармонійного саморозвитку, а краса, підвладна сприйняттю через споглядання, гідна похвали. Калокагатія, об'єднуючи благо й красу, на думку Аристотеля, гідна вибору людини як самоціль і, будучи проявлена в людині, гідна похвали з боку інших людей. Калокагатійна людина для Аристотеля – це людина, здатна створювати прекрасне заради самого прекрасного, тобто

здійснювати добродійні вчинки заради самої ідеї добра й добродійності. Тобто калокагатія являє собою вершину добродійності, втілення самої її ідеї, добродійність, здійснену в житті заради самої добродійності.

Калокагатія, на думку Аристотеля – це те, що робить можливою велич людської душі як «... всесвіт добродійностей».

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Аналіз античних уявлень про калокагатію свідчить про те, що прагнення гармонії є невід'ємною ознакою античної культури, калокагатія як вияв такої гармонії пронизує її.

Античне розуміння калокагатії як здійсненого в реальному житті всезагального знання, як мудрості, що реалізується у вчинках людини на основі осягнення нею смислу добродійності, і стає поштовхом для народження справжньої краси, і сформувало, незважаючи на певною мірою різні акценти в поглядах античних філософів, у першу чергу, Сократа, Платона й Аристотеля, ідеал єдності Істини, Добра й Краси.

Крім того, саме складність та неоднорідність античних уявлень про калокагатію значною мірою зумовили, на нашу думку, і сьогоднішню неоднорідність змісту поняття «інтелігентність».

Отже, античне розуміння інтелігентності здійснюється через осмислення нерозривного взаємозв'язку істини, добра і краси як ідеального уявлення про людину. Ідеал калокагатії в античній філософії осмислювався як такий, що може бути осягнутий розумом людини, відповідно і судження про те, наскільки цей ідеал реалізований в конкретній людині, наскільки людина відповідає цим ідеальним уявленням, може бути сформоване за допомогою міркувань, розуму. Саме тут, як зазначає Л. Келеман, і полягають витoki розуміння інтелігентності як сутності «ідеальної, довершеної, такої, що може бути осягнута розумом» [7, с. 35], а тому може стати і орієнтиром у саморозвитку людини, її самостановленні.

Розуміння калокагатії як гармонійного поєднання добродійностей людини, утвердження ідеї нерозривної єдності зовнішньої та внутрішньої краси й досконалості є перспективною основою для розуміння сутності поняття «інтелігентність» в

сучасній ситуації, коли існують найрізноманітніші трактування цього поняття, а також підходи до визначення ролі інтелігенції в суспільному розвитку. Інтеграція різних точок зору, підходів могла б дати можливість створення цілісної концепції інтелігентності і використання її у вихованні учнівської молоді.

Література

1. Аристофан. Комедии : В 2-х т. / Аристофан. – М. : Искусство, 1983. – Т. 1. – 440 с. – Т. 2. – 520 с.
2. Будник Г. А. Понятие «интеллигенция»: новые подходы и дискуссии / Г. А. Будник // Интеллигенция и мир. – 2009. – № 3. – С. 7–18.
3. Веселов В. Р. Интеллигенция на рубеже эпох: проблемы исторического выбора и преемственности // Интеллигенция и мир. – 2001. – № 1. – С. 6.
4. Возилов В. В. Исторические истоки интеллигенции как исследовательская проблема / В. В. Возилов // Интеллигенция и мир. – 2009. – № 4. – С. 7–17.
5. Интеллигенция древняя и новая: Материалы дискуссии за «круглым столом» в Институте востоковедения АН СССР // Народы Азии и Африки. – 1990. – № 2/3. – С. 23–27.
6. История Древнего Рима / Под ред. В. И. Кузищина. – М. : Высшая школа, 1993. – 456 с.
7. Келеман Л. А. Интеллигентность: антропологический статус и манифестация в современном мире :09.00.13 – Религиоведение, философская антропология, философия культуры / Келеман Людмила Анатольевна : диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук. – Ставрополь, 2006. – 387 с.
8. Ксенофонт. Воспоминания о Сократе. Пир / Ксенофонт. – СПб. : Алетейя, 2002. – 506 с.
9. Ксенофонт. Греческая история / Ксенофонт. – СПб. : Алетейя, 2000. – 448 с.
10. Кузищин В. И. Существовала ли интеллигенция в античном обществе? // Интеллигент и интеллигенция на рубеже XXI века: итоги пройденного пути, перспективы. Тезисы докладов

X Международной научно-теоретической конференции. Иваново, 22-24 сентября 1999. – Иваново, 1999. – С. 32–33.

11. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Итоги тысячелетнего развития : В 2 кн. / А. Ф. Лосев. – Харьков : Фолио, М. : «Издательство АСТ», 2000. – Кн. 1. – 832 с. – Кн. 2. – 688 с.

12. Лосев А. Ф., Шестаков В.П. История эстетических категорий / Лосев А. Ф., Шестаков В.П. – М. : Искусство, 1965. – 376 с.

13. Меметов В. С. К дискуссии о времени появления и формирования российской интеллигенции / В. С. Меметов / Некоторые современные вопросы анализа российской интеллигенции : Межвузовский сборник научных трудов. – Иваново, 1997. – С. 5–24.

14. Милюков П. Н. Интеллигенция и историческая традиция / П. Н. Милюков // Вехи; Интеллигенция в России : сб. ст. 1909–1910. – М. : Мысль, 1991. – 408 с.

15. Платон. Диалоги. – М. : Мысль, 1986. – 768 с.

Рассматриваются представления античных мыслителей о калокагатии, особенности разных видов калокагатии. Утверждается мысль о том, что античный идеал калокагатии является содержательной основой современных представлений о комплексе качеств интеллигентного человека.

The points of view of the ancient thinkers about kalokagathy, peculiarities of different types of kalokagathy are examined. The author of the article confirms that the ancient ideal of kalokagathy is substantial basis of the modern points of view about the complex of qualities of the refined man.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.